

Bediüzzaman’a Göre İslam Devleti ve Anayasasının Yeri-Zamanı – Modern Zamanlarda Devletin Dinle İlişkisi

1. Makalenin Anafikri

1. Bediüzzaman’a göre, Halık-ı Hakimî olan yaratıcı, hikmetini yarattıklarında da tezahür ettirdiğinden, “hikmet” ve “hikmetin müessesesi” olan “hükümet”, kainatta, insan yok iken de vardı. İnsanların hükümetine, insanî düzenin kendisi ve kurucusu anlamında “devlet” denilmiştir. İrade ve teklif sebebiyle bir insanın bütün faaliyetlerinin fıtrata ve İslam’a uygun olması mümkün olmadığı gibi, bu, bir devlet için de mümkün değildir.

2. Devlet ve iktidar, salt kuvvete dayanırsa maddi varlığa hükmeder; vahye istinad ederse vicdana ve kalbe de tesir eder. Makbul devlet vahye istinat edendir.

Hazret-i Muhammed’in kurduğu devlet vahye istinat etti ve adaletle hükmederek genişlemeye muvaffak oldu. Genişleme için kılıcı; yani fethi de bir yöntem olarak kullandı. Ancak bu fetihlerin amacı insanları zorla Müslüman yapmak değil, İslam’ı yaşamak ve yaymak isteyenlere zemin hazırlamaktır.

Hazret-i Muhammed’in Asr-ı Saadetteki devleti, en büyük mu’cize olan Kur’an’ın toplum hayatına yansımaları niteliğinde idi. Bu devlet sonraki tüm asırlar ve toplumlar için bir ideal-model devlet niteliğindedir.

3. Hilafet devletleri -ve Osmanlı devleti- de mükemmel toplum ve devlet idealine ulaşmayı hedefleyen bir devlet idi ve bu anlamda İslam devleti idi. Osmanlı Devleti meşrutiyetin ilanı ile birlikte anayasalı sisteme geçti ve vatandaşların ve bilhassa azınlıkların haklarını devlete karşı teminat altına aldı. Bu değişim bazı çevrelerde tereddütlerle karşılandı.

İslam devletinin bir anayasasının bulunması İslam’a aykırı değildir. Yanlış olan, Batı’dan “hüküm” alırken dinî hükümleri bir kenara bırakmaktır. Anayasanın ruhu İslamiyet’in esaslarına dayanıyorsa, bu yasanın şeklinin ve ifadelerinin Batı tarzı bir kanun biçiminde olmasının mahzuru yoktur.

4. 1876 Anayasasına göre devletin dini İslam’dı. Ancak bu hükmün sebebi sadece devleti yönetenlerin tercihinin İslam’dan yana olması değildi. Aynı zamanda halkın çoğunluğunun Müslüman olması da devleti bir anlamda “İslam devleti” haline getiriyordu.

Müslüman olmayanlara; kamu hizmetine girmekte, devlet hizmetinden yararlanmakta ve genel olarak hukuk önünde eşitlik tanınması İslam’a aykırı değildir.

5. Kurtuluş savaşından sonra bir intikal ve dönüşüm yoluyla kurulan Türkiye Cumhuriyeti de önceleri Anayasasına

devletin dininin İslam olduğunu yazmış ve böylece devleti bir İslam devleti olarak tarif etmiştir. Ancak daha sonra devletin dini Anayasadan çıkarılmış ve ardından devlet laik devlete dönüştürülmüştür.

Tek parti döneminde devrimci ve bid'acı (müptedi) CHP hükümetleri, laikliği din karşıtlığı biçiminde algılamışlar, maddi gelişmeye ve Batılılaşmaya mani gördükleri dini toplumsal hayattan dışlamaya çalışmışlar, özellikle şair denilen toplumsal dini motifleri kaldırmaya ya da değiştirmeye yönelmişlerdir.

6. Bu dönemde Bediüzzaman devlet "adına" sergilenen dindışı hatta din karşıtı icraatlara rağmen "devlet düşmanı" olmamış, devleti ve hükümeti birbirinden ayırmıştır. Toplumun, şairi muhafaza eden ve bid'alara direnme istidadına sahip olan bir "İslam toplumu" olmasından dolayı devlete yine "devlet-i İslamiye" demiştir.

Bediüzzaman bu dönemde hükümetlerin, şaire, dindarlara ve kendisine yaptığı zulme direnmiş, bunu geçici bir durum olarak görmüş ve hataları CHP'ye maletmek gerektiğini ifade etmiştir. CHP'nin de ancak çok küçük bir kısmının bilerek din düşmanlığı yapan zındıka komitesi üyelerinden oluştuğunu teşhis etmiştir.

Bediüzzaman devletin dine karşı tutumunun olumlu yönde değişmesi için demokrasinin doğru bir araç olduğunu tesbit etmiş, müspet hareket kavramını öne çıkarmış, ihtilalci yöntemlerden uzak durmuştur. Asıl problemin toplumun içinde bulunduğu iman zaafı olduğunu teşhis etmiş, imanı takviye etmenin asıl önemli hizmet olduğunu ifade etmiş ve bu yolda çalışmıştır.

7. Bediüzzaman, laiklik nedeniyle, iman hizmeti ve dinî nasihat için devleti bir araç olarak kullanmanın zamanının geçtiğini tesbit etmiş, bu hizmeti, devletten ve hiyerarşiden bağımsız kalarak tebliğ, irşat ve nasihat edecek olan ve sivil ilişkilere dayanan cemaatlerin göreceğini bildirmiştir.

Devletten de; dinsizlere ilişmediği gibi dindarlara da ilişmemesini ve fakat halkın din ihtiyacı ve dinî hassasiyeti nedeniyle dindarların önünü açacak ve onları destekleyecek icraatlar yapmasını istemiştir.

8. Bediüzzaman çok partili siyasi hayata geçildiğinde de iktidardaki Demokrat Parti'yi din lehinde icraat yapmaya teşvik etmiş ve desteklemiştir. Din lehine bazı icraatları özellikle ısrarla teklif ve takip etmiştir. Ancak bu tür icraatların bir gereği ya da parçası olarak anayasanın da yeniden yazılmasını veya devletin İslam devleti olduğunun anayasaya dahil edilmesini istemiş değildir.

Bediüzzaman, iman takviye edilip ahlakî zaaf bitirilmedikçe, yani halkın yüzde altmış yetmiş tam dindar hale gelmedikçe hukuk düzenine ve kanunlara ilişkin tartışmaların zamanının gelmemiş olacağını beyan etmiştir. Diğer deyişle Hazret-i Peygamber'in önce bireyi ihya ve sonra toplumu biçimlendirme ve ondan sonra da devleti inşa biçiminde basamaklandığı tedricilik kaidesine ve sünnetine de uymuştur. Bu kapsamda, bir alt yapı kurumu olarak gördüğü vicdanı imanla ve ahlakı da sünnet-i seniyye ile takviye etmeye yönelmiş; topluma ilişkin bir üstyapı kurumu olan devlet ve hukuku ıslah etmeyi sonraya bırakarak buna göre bir hizmet tarzı geliştirmiştir. Bu sebeple İslam devleti ya da dâr-ul İslam gibi kavramlara öncelik vermemiştir.

Bu makalede, bu tesbitler, Risale-i Nur Külliyyatı'ndaki delillerinin de yardımıyla ayrıntılı olarak açıklanmıştır.

2. Giriş

Bediüzzaman'ın "hükümet-devlet" ve "toplumun dini-devletin dini" kavramlarının somut uygulamalarına yönelik değerlendirmesi, üç hayat devresi itibarıyla farklı şekillerde ortaya çıkmıştır. Bu üç hayat devresi aynı zamanda devletin üç farklı biçimine de karşılık gelmektedir.

Eski Said olarak da bilinen birinci devresinde Bediüzzaman, meşrutiyet dönemi, öncesi ve sonrasına ilişkin değerlendirmeler ortaya koymuştur. Zayıf ve eksik de olsa İslam dinini temel referans olarak alan bir devlet olarak Osmanlı Devleti'nin, meşrutiyetin ve hürriyetin nimetlerinden halkı ve İslam dünyasını yararlandırması ve ila-yı kelimetullah ve terakki için gayret göstermesi gerektiğini ifade etmiştir.

Bediüzzaman'ın Yeni Said olarak adlandırdığı ikinci hayat devresinde (1926-1950) devlet de değişmiş, dinî referansları anayasasından çıkararak laiklik ilkesini benimsemiş, ancak katı bir laiklik anlayışı içinde sekülerizm ideolojisini uygulamaya yönelmiştir. Devletin dine ve dindarlara baskı uyguladığı bu dönemde devletin dinî hizmetler karşısındaki olumsuz tavrına karşılık Bediüzzaman devlet rejimiyle ilgilenmemiş, şefkatli ikazla yetinen özgün bir muhalefet tarzını benimsemiş, siyaset dışı kalarak ve müspet hareket prensiplerine sadık kalarak devletten temel hak ve hürriyetleri talep etmekle yetinmiş, asıl ilgi alanı olan iman hizmeti ile meşgul olmuştur.

Üçüncü Said dönemine karşılık gelen Demokrat Parti iktidarı (1950-1960) döneminde ise Bedüzzaman, bir yandan müspet iman hizmetini sürdürürken, diğer taraftan da devletin dinî alandaki görevlerine ilişkin açıklamalar ve yönlendirmeler yapmıştır. Bu kapsamda, devletin, temel hak ve hürriyetleri teminat altına alması yanında, sekülerleştirme uygulamalarından vazgeçmesini ve toplumsal dinî motifler denilebilecek olan şeairi muhafazaya yönelmesini de teşvik etmiş, ancak dinî hukukun ihyası ve devletin dininin anayasaya yazılması gibi konularda herhangi bir teklifi olmamıştır ("Risale-i Nur, hayat-ı içtimaiyenin kanunlarını da ihata eden dinin geniş dairesinden bahsetmez. Belki asıl mevzuu ve hedefi; dinin en has ve en yüksek kısmı olan imanın erkân-ı azîmesinden bahseder")¹.

Bu bilgilerden de anlaşılacağı üzere Bediüzzaman, hayatının ve devletin her üç döneminde de, anayasanın devletin dini hakkında nasıl bir tutum takındığı hususunu öncelikli bir mesele olarak görmemiş, bireylerin imanlarını kurtarıp korumalarını ve imanı hayata yansıtma hedeflemiş, bunların bir ön şartı ve vasıtası olarak da şeairi muhafazayı ön plana almıştır. Devletin de, şeairi muhafazaya yönelik tedbirler almasını, dinî konuda daha aktif olmasını, dindarlar ve dinsizler arasında tarafsız kalmakla yetinmemesini ve asayiş koruma görevinin bir gereği olarak din lehinde icraatlar yapmasını ve bir de kaderin sevkiyle gelen tarihi-coğrafi konumunun bir gereği olarak ittiḥad-ı İslam'ı gerçekleştirmesini ısrarla tavsiye etmiştir.

Aşağıda, Bediüzzaman'ın bu yaklaşımlarının Risale-i Nur Külliyyatından karşılıklarını, "makalenin ana fikri" başlığında yer alan sıraya uygun olarak ve bazı ilave bilgileri de vererek aktaracak ve yeri geldikçe görüşlerimizi açıklayacağız. (Risale-i Nur Külliyyatına yapılan atıflarda metinler ve sayfa numaralarında Yeni Asya Neşriyat tarafından 1994'den sonra yayınlanmış olan baskılar nazara alınmıştır. Bu metinlere elektronik ortamda <http://www.risaleinurenstitüsü.org> adresinden de ulaşılabilir. Bu sebeple aşağıda atıflarda sadece kitap adı ve sayfa numaraları verilecektir.)

3. Bazı Temel Kavramlar Hakkında Ön Bilgi

Bediüzzaman Risale-i Nur'da, devlet kavramını kullanmayı, muhtemelen soyut ve kapsayıcı bir kavram durumunda olduğundan, gerekmedikçe tercih etmemektedir. "Hükümet" kavramını, yerine göre, bazen "devlet" anlamında bazen de "kabine" veya "iktidar" anlamında kullanmaktadır. Mesela "İsparta Hükümeti" derken, günlük dildeki "Hükümet konağı" kavramlaştırmasında olduğu gibi, Isparta'da tecelli eden devlet gücünü kastetmektedir. "Demokratların hükümeti" derken, Başbakan Menderes'in kurduğu kabineyi ve Demokrat Parti iktidarını kastetmektedir.

Bediüzzaman, kanun-u esasi kavramını, ikinci meşrutiyet döneminde yazdığı eserlerde, genellikle, bu gün bilinen anlamıyla teknik bir kavram olan "anayasa" anlamında kullanmaktadır. Tek parti döneminde ve özellikle Demokrat Parti iktidarında ise bu kavramı çoğunlukla "hukukun bir temel prensibi" anlamında kullanmaktadır. Mesela "Kur'an'ın bir kanun-u esasisi"; "Kur'an'daki temel hukuk prensiplerinden biri" demektir.

Bediüzzaman "İslâmî devlet" anlamına gelecek biçimde "devlet-i İslâmî" kavramını kullanmamaktadır. Buna karşılık "devlet-i İslamiyye" kavramını sıklıkla kullanmaktadır. Bu kavrama bazen "Kur'an'ın tarif ettiği devlet" ya da "İslam'ı yayan devlet" anlamını yüklemektedir. Mesela "hilâfete bayraktar görmüş olan bu devlet-i İslâmiye" cümlesinde bu anlamdadır. Yine bu kavrama, bazen, belli bir coğrafyada çoğunluk halde bulunan "Müslüman halkın devleti" anlamını yüklemektedir. Mesela "Endülüs devlet-i İslamiyesi" bu anlamdadır. Türkiye Cumhuriyeti için devlet-i İslamiye demesinin anlamı da budur.

Bediüzzaman ittiḥad-ı İslam kavramını da, bazen İslam devletlerinin ittiḥadı veya ittifakı anlamında, bazen de Müslümanların kardeşliği (uhuvvet-i İslamiye) anlamında kullanmaktadır.

4. Bediüzzaman'ın Devlet ve Hükümet Teorisi

a) İki hükümet: Hilkat hükümeti ve ben-î adem hükümeti

Bediüzzaman, "Allah'ın Hakîm isminin tecellisi" ya da "vahye istinat eden bilgi" anlamındaki "hikmet" ile devlet kuvveti anlamındaki "hükümet" arasında bir ilişki kurmaktadır: "... belki hikmetle iş görmek mânâsiyle hükûmet namı verilen ..."²

Nitekim birinci dünya savaşı yıllarında yazmaya başladığı ilk Kur'an tefsirinin ilk sayfalarında hükümet kavramı ile ilgili ilginç bir benzetme yaparak dersine başlamaktadır: Buna göre devlet iktidarı da bir "hükümet"tir. Ancak kainatta tek hükümet devlet hükümeti değildir. İnsanların dünyadaki varlığından sonra ortaya çıkmış olan "devlet" ve "dünyevi iktidar" manasındaki hükümetten başka, bir de "yaratılışın hükmü ve anlamı-hikmeti" anlamında bir hükümet daha vardır: "Hilkat hükümeti". (Özgün deyim ve yaklaşım, anlayabildiğimiz kadarıyla, münhasıran Bediüzzaman'a aittir).

"Evet benî-âdem, büyük bir kervan ve azîm bir kafil gibi mâzinin derelerinden gelip, vücut ve hayat sahrasında misafir olup, istikbalin yüksek dağlarına ve müzeyyen bağlarına müteveccihen kafil kafil müteselsilen yürümekte iken, kâinatın nazar-ı dikkatini celbetti: 'Şu garib ve acip mahluklar kimlerdir? Nereden geliyorlar? Nereye gidiyorlar?' diye ahvallerini anlamak üzere hilkat hükûmeti, fenn-i hikmeti karşlarına çıkardı. Ve aralarında şöyle bir muhavere başladı:3 ..."

Bu metnin devamında kainat bir tarafta ve insanlık diğer tarafta olarak yaratılışın amacına dair soru cevap faslı açılmaktadır. Kainatta cereyan eden düzen ve kurallar (Allah'ın irade sıfatından gelen şariat-ı fitriye) bir hükümet olarak tarif edilmekte ve insanların iradelerinin de rol oynadığı sosyal düzen anlamındaki hükümetin (Allah'ın kelam sıfatından gelen şariat) karşısına çıkarılmaktadır. Bu hükümet, Bediüzzaman'ın İşaratü'l İcaz'dan talebelerine verdiği derslerden kaleme alınmış olan diğer bir metinde, günümüzde bilinen hükümete oldukça benzeyen (zabıta gibi) kavramlarla tarif edilmektedir. Bu da göstermektedir ki tabiat için "hükümet" deyimini bilinçli ve özel bir tercihtir.

"Benî Âdem bir tek taife iken yüz binler taifelere karışmasında kâinat zemin gibi onlara netice-i hilkat-i âlem noktasında bakıyor. Güya hilkat-i kâinat hükûmeti; o hükûmetin zabıta memuru hükmünde fenn-i hikmeti, bir müstantık ve sorgucu olarak o misafir kafilaya gönderip ondan sual edip ..."⁴

Devlet ve kanun kavramına Bediüzzaman'ın yüklediği felsefî anlama göre, insanların iktidarı ve hükümeti anlamındaki devlet, insanların varlığından bu yana -ilkel biçimde de olsa- vardır. Devlet de diğer tabii varlıklar gibi fitridir. Devletsizlik ve hükümeteşizlik aynı zamanda intizamsızlık ve düzensizlik demektir. (... intizâmsız, hükümeteşiz olan sol yolun yolcusu...⁵) Bu ise hikmete aykırıdır.

Ancak yine devlet de, devlet ile elde edilecek neticeler -mesela adalet- yönünden aynen diğer tabii sebepler gibi -mesela elma için ağacın sadece sebep olması gibi- sadece bir sebeptir. Neticeyi yaratan kuvvet de, aynen sebepleri yaratan gibi, ancak kudret-i ilahidir. Diğer deyişle devletle elde edilen hayırlı neticeler ve bilhassa kamu düzeni ve sulh, devlet ya da yöneticilerinin hesabına geçmez, onlar tarafından temellük edilemez. Neticeyi doğuran fiil kainatın Hâlıkına aittir. Aksi düşünce bir tür şirktir.

Bu derinlikli felsefî bakış açısı, devleti de doğru yerine oturtmaktadır:

"...Nasıl ki bildiğimiz şariat, insanlardan sudûr eden ef'al-i ihtiyariyeyi bir nizam ve bir intizam altına alıp tahdid eden kaidelerin hülâsasıdır veya devletin işlerini tanzim eden nizamların, düsturların, kanunların mecmuasıdır. Kezalik tabiat denilen şey de, âlem-i şehadetin uzuvlarından ve eczalarından sudûr eden ef'al arasında bir nizam ve bir intizamı îka' eden İlâhî bir şariat-ı fitriyedir. Binaenaleyh şariat ile devlet nizamı, makul ve itibarî emirlerden oldukları gibi; tabiat dahi itibarî bir emir olup, hilkatte yani yaratılışta câri olan âdetullahtan ibarettir."⁶

Bilinen anlamıyla devlet ve hükümet de insan ve insanlık gibi gelişen bir varlıktır. Devletlerin değişmesi ve dönüşmesi de ancak zamana ve diğer şartlara bağlıdır:

“Yine âlemce malûmdur ki, devlet bir şahs-ı manevîdir. -Çocuk gibi- teşekkülü, büyümesi tedricîdir. Ve keza yeni teşekkül eden bir devletin, bir milletin ruhuna kadar nüfuz eden eski bir devlete galebe etmesi yine tedricîdir, zamana mütevakkıftır.”⁷

b) Devlet kudretinin dayanağı (kalem ve kılıç)

Devlet ve iktidar, ya güce ya da ilm-i ezeliye yani vahye istinat ettirilerek kurulabilir.

Salt güce istinat eden devlet de istisnaen kısa bir zamanda kurulup tekamül ettirilebilir, ancak vicdana hitap edemez.

Asıl devlet, akıl, kalp ve vicdana da hükmeden devlettir ve böyle bir devlet ancak vahye istinat ile kurulabilir.

“Evet, kahr ve cebr ile zâhirî bir hâkimiyet, sathî bir tahakküm, kısa bir zamanda ibka edilebilir. Fakat; bütün kalblere, fikirlere, ruhlara icra-yı tesir ederek, zâhiren ve bâtinen beğendirmek şartıyla vicdanlar üzerine hâkimiyetini muhafaza ve ibka etmek, -en büyük harika olmakla- ancak nübüvvetin hassalarından olabilir.

“... Evet tehditlerle, korkularla, hilelerle efkâr-ı âmmeyi başka bir mecraya çevirtmek mümkün olur. Fakat tesiri cüz’îdir, sathîdir, muvakkat olur. Muhakeme-i aklıyeyi az bir zamanda kapatabilir. Amma irşadıyla kalblerin derinliklerine kadar nüfuz etmek, hissiyatın en incelerini heyecana getirmek, istidatların inkişafına yol açmak, ahlâk-ı âliyyeyi tesis ve alçak huyları imha ve izale etmek, cevher-i insaniyetten perdeyi kaldırıp hakikatı teşhir etmek, hürriyet-i kelâma serbestî vermek, ancak şua-i hakikattan muktebes harikûlâde bir mu’cizedir.”⁸

Nitekim bazı peygamberlerin kurup yönettiği devletler ve bilhassa Hz. Muhammed’in (a.s.m.) Asr-ı Saadet devleti, vahye istinat ettiğinden ve vahyin doğrudan muhatabı olan peygamber eliyle tesis edildiğinden, bir mucize biçiminde, ani ve def’i olarak muvaffakiyet elde etmiştir:

“Acaba Muhammed-i Arabî Aleyhissalâtü Vesselâm’ın bütün esasat-ı âliyyeyi hâvi olan ve maddî manevî bütün terakkiyat ve medeniyet-i İslâmiyenin kapısını açan, kısa bir zamanda def’aten teşkil ettiği bir devletle, dünyanın bütün devletlerine galebe edip maddî mânevî hâkimiyetini muhafaza ve ibka ettiren, hârikulâdeliği değil midir?”⁹

“Evet, Hazret-i Muhammed Aleyhissalâtü Vesselâm’ın getirdiği şeriatın hakaiki, fitratın kanunlarındaki muvazeneyi muhafaza etmiştir. İçtimaiyatın rabitalarına lâzım gelen münasebetleri ihlâl etmemiştir. ...O zât, ... öyle bir devlet teşkil etti ki, sâhirlerin sihirlerini yutan Asâ-yı Mûsa gibi, başka zâlim devletleri yuttu ve nev’-i beşeri istilâ eden zulüm, fesad, ihtilâl, şekavet rabitalarını yaktı, yıktı ve az bir zamanda, devlet-i İslâmiyeyi şarktan garba kadar tevsî’ ettirdi. Acaba o Zât’ın şu macerası, O’nun mesleği hak ve hakikat olduğuna delâlet etmez mi?”¹⁰

c) Devlet ve mükemmellik

Devlet ve hükümet bir varlık olarak, “iyi”, gerekli ve faydalıdır. Ancak uygulamaları itibariyle yanlışları olabilir. Görevlileri itibariyle içlerinde kötüler de bulunabilir. Önemli olan oluşma biçimi ve sağduyunun tecelli edip etmediğidir.

Bediüzzaman Osmanlı devletinde (Meşrutiyet döneminde) hükümete bu prensiple bakmıştır. (Bu yaklaşımın Cumhuriyet döneminde de sürdüğü anlaşılmaktadır).

“... Muhali talep etmek, kendine fenalık etmektir. Zerrâtı günahkârlardan mürekkep bir hükümet tamamıyla mâsum olamaz. Demek, nokta-i nazar, hükümetin hasenâtı, seyyiâtına tereccuhudur. Yoksa, seyyiesiz hükümet muhal-i âdidir. Ben öyle adamlara anarşist nazarıyla bakıyorum. Zira onlardan birisi -Allah etmesin- bin sene yaşayacak olsa, âdetâ mümkün hükümetin hangi suretini görse, hülya ile yine razı olmayacak. Şu hülyanın neticesi olan meylü’t-tahrip ile, o sureti bozmaya çalışacak.”¹¹

Devlet görevlilerinin bazılarının ya da bir kısmının bozuk olmasının çözümü de yine tedricilik kanununa uygun biçimde ve toplumun ıslahının tabii bir sonucu olarak onların da ıslahıdır. İhtilalci bir yöntemle tüm devlet görevlilerinin bir elden değiştirilmesi zaten mümkün de değildir. Bu açıdan “neye layıksanız öyle yönetilirsiniz” kuralı da geçerlidir.

“Bir cisim birden zerrattan tahallül ve yeni zerrattan teşekkül eylemesi muhal olacağından, cism-i devletin birden

memurîni ref ve yenilerini ikame eylemesi, muhal olmasa da, müteazzirdir. Binaenaleyh, istidad-ı habis ve kabil-i ıslah olmayan adamları zaten cism-i devlet def-i tabîî ile ifraz edecektir. Amma kabil-i ıslah olanlar, zaten güneş garptan tulû etmediğinden, tevbenin kapısı açıktır. Bunların tecrübelerinden istifade etmeli.”¹²

d) Devlet ve din

Risalelerde Hazret-i Peygamberin kurduğu düzen ve devlet, başından itibaren “İslam devleti” (Müslümanların devleti) olarak anılmaktadır.

Ancak devletin dönüşmeye başladığı ve zaafiyetlerin görüldüğü dönemde de devlet için aynı ifade kullanılmaktadır. Hatta yöneticilerin bütün bütün çığırdan çıkmaya meylettiği durumlarda dahi devlet-i İslamiye kavramı kullanılmaktadır:

“Emevîler, devlet-i İslâmiyeyi, Arab milliyeti üzerine istinad ettirip rabıta-i İslâmiyeti, rabıta-i milliyetten geri bıraktıklarından, iki cihetle zarar verdiler.¹³ ... İster istemez Emeviye devleti reislerinin umumu, kendileri olmasa da, herhalde teşvik ve tasvibleriyle etbâları ve taraftarları, bütün kuvvetleriyle hakaik-i İslâmiyeyi ve hakaik-i îmaniyeyi ve ahkâm-ı Kur’aniyeyi muhafazaya ve neşre çalıştılar. ... Eğer karşılarında Âl-i Beyt’in gayet kuvvetli velayet ve diyanet ve kemalâtı olmasaydı, Abbasîlerin ve Emevîlerin âhirlerindeki gibi, bütün bütün çığırdan çıkmak kaviyyen muhtemeldi.”¹⁴

Bediüzzaman İslam coğrafyasında sömürgeciliğe karşı bağımsızlık mücadelesi yapan milletlerin kurduğu veya kuracağı devletleri de İslam devleti olarak adlandırmıştır:

“... Şimdilik Asya ve Afrika’da inkişafa başlayan ve dört yüz milyon Müslüman’ı birbirine kardeş ve maddî ve manevî yardımcı yapan İttihad-ı İslâm’ın, yeni teşekkül eden İslâmî devletlerde tesise başlamasının ve Kur’an-ı Hakîm’in kudsî kanunlarının o yeni İslâmî devletlerin kanun-u esasîsi olmasından dolayı büyük bayram-ı İslâmiyeyi tebrik ...”¹⁵

İslam devleti bu gün bilinen sınırlarıyla İslam dünyasına özgü bir kavram değildir. Gelecekte yeni İslam toplumları ve dolayısıyla yeni İslam devletleri ortaya çıkacaktır. Bu da İslam devleti ile İslam toplumunun bağlantılı iki kavram olduğunu göstermektedir.

“Avrupa ve Amerika, İslâmiyet’le hâmilelerdir. Günün birinde bir İslâmî devlet doğuracak. Nasıl ki Osmanlılar Avrupa ile hâmile olup bir Avrupa devleti doğurdu.”¹⁶

Adına İslam devleti de denilse, devlet, farklı dinden olan insanlara da hizmet vereceğinden, hakimiyet alanı ve kapsamı itibariyle, dinî ve uhrevî değil dünyevî bir kavramdır. Nitekim Bediüzzaman Uhuvvet Risalesinde birlik unsurlarından biri olan devleti dinî unsurlar arasında değil coğrafi unsurlar arasında saymaktadır:

“Her ikinizin Hâlıkınız bir, Mâlikiniz bir, Mabudunuz bir, Râzıkınız bir.. Bir bir, bine kadar bir bir. Hem Peygamberiniz bir, dininiz bir, kıbleniz bir.. Bir bir, yüze kadar bir bir. Sonra köyünüz bir, devletiniz bir, memleketiniz bir.. Ona kadar bir bir.”¹⁷

Devlet, üzerinde hükmettiği ülkeden ve bu ülkede yerleşik insanlardan bağımsız bir varlık değildir. İnsanların çoğunluğunun dini, toplumun dinidir. Toplumun dini dolaylı olarak devletin de dinidir. (Bu sebeptedir ki kendileri gizli dinsiz olup başkalarının da dinsiz olması için çalışanlar, gücü ellerine geçirdiklerinde, devleti dinsizleştirmekle yetinmeyip, devlet gücünü kullanarak toplumu da dinsizleştirmeye çalışmaktadırlar).

Toplumun dini -aynı zamanda- dolayısıyla devletin de dinidir. Temel hak ve hürriyetleri ve din hürriyetini kabul eden her devlet, bu dini resmen tanıyıp kabul etmese de bilhassa demokratik etkileşim vasıtasıyla tabii seyri içinde nazara alacak ve dolaylı biçimde de olsa dinin etkisi altında kalacaktır. Yine bu sebeple toplumun çoğunluğunun mensup olduğu dine mensup olanlar genellikle dinlerini serbestçe icra edebilirler. Zira devletler bu hakkı kolaylıkla teminat altına alır. Bir devlet aynı zamanda dinî azınlığın da haklarını koruyorsa din hürriyeti tamam demektir.

5. İslam Ülkesi – Harb Ülkesi

İslam dini açısından, bir ülkede dini motifler yeterince baskınsa ve özgürce kullanılabilirse o ülke İslam ülkesidir. Bu tür

ülkelere daru'l İslam da denir. Alternatifi olan daru'l harb ise, toplumun ve devletin, Müslümanların dinlerini serbestçe yaşamalarına izin vermediği ve dolayısıyla Müslümanların haklarını elde etmek için harb halinde bulundukları/bulunacakları ülkedir. Müslümanların azınlıkta olduğu her ülke bu şekilde değildir. (Günümüzde birçok İslam ülkesinde birçok konuda dindarlara baskı vardır. Buna karşılık birçok gayr-i Müslim ülkesinde Müslümanlar daha rahat ve daha özgürdür).

“Daru'l harp ve daru'l İslam kavramları, siyasal İslamcıların aksine, Bedüzzaman'ın sık kullandığı kavramlar değildir. Risalelerde bu kavramlar tek bir yerde ve dolaylı bir sebeple (Arapça dışındaki dillerle ezan okuma fetvasının sınırları belirlenirken) kullanılmıştır: ...Ecnebî diyarına, lisan-ı şeriatla “dâr-ı harp” denilir. Dâr-ı harpte çok şeylere cevaz olabilir ki, diyar-ı İslâm'da mesağ olamaz.”¹⁸

Ayrıca Bedüzzaman daru'l harbi devletle değil toplumla ilişkilendirmekte ve başka dinlerin egemenlik alanı durumundaki yerler olduğunu ifade etmektedir: “Hem Frengistan diyarı, Hristiyan şevketi dairesidir. Istilahât-ı şer'iyenin maânîsini ve kelimât-ı mukaddesenin mefâhimini lisan-ı hal ile telkin edecek ve ihsas edecek bir muhit olmadığından...”¹⁹

Aynı şekilde devletin durumundan ve din karşısındaki konumundan bağımsız olarak, şearin tatbik edildiği yerlerin de daru'l İslam olduğunu belirtmektedir: “Diyar-ı İslâm'da ise, muhit, o kelimât-ı mukaddesenin meâl-i icmâlîsini ehl-i İslâma lisan-ı hal ile ders veriyor. An'ane-i İslâmiye ve İslâmî tarih ve umum şeâir-i İslâmiye ve umum erkân-ı İslâmiyete ait muhaverât-ı ehl-i İslâm, o kelimât-ı mukaddesenin mücmel meallerini, mütemadiyen ehl-i imana telkin ediyorlar. Hattâ, şu memleketin maâbid ve medâris-i diniyesinden başka, makberistanın mezar taşları dahi birer telkin edici, birer muallim hükmündedir ki, o maânî-i mukaddeseyi ehl-i imana ihtar ediyorlar.”²⁰

Bu durumda daru'l harb ile daru'l İslam arasında, sulhün hakim olduğu ve adına dar-ı sulh denilebilecek olan üçüncü bir ülke grubu daha vardır denilebilir. Her dar-ı sulh potansiyel olarak daru'l İslam'dır. Zira sulh, selam ve İslam'dır. İslamın yaşanması da İla-yı kelimetullah yani tebliğ ve irşad vazifesi de ancak sulh içinde iken yapılabilir.

Nitekim Bedüzzaman'a göre sulh-u umumi hem İslam devletinin hem de bütün insanlığın huzuru için esaslı bir hedeftir: “İnşallah, istikbaldeki İslâmiyetin kuvvetiyle, medeniyetin mehasini galebe edecek, zemin yüzünü pisliklerden temizleyecek, sulh-u umumîyi de temin edecek.”²¹

6. Devlet ve Cihad

İslam'ın ilk devirlerinde sadece İslam dini değil diğer dinler de devletlere istinat etmekte idi. Aynı şekilde devletler de genellikle dinlere istinat etmekte idi. Bu nedenle, o dönemde dini yaymak, aynı zamanda devleti zaptetmek ve ülkesini fethetmek anlamına geliyordu. Bu sebeple İslam devleti maddi cihadı da yerine getiren bir devlet biçimi olarak anlaşıyordu. İslam dini de bir yandan dinleri diğer taraftan da o dinlerin devletlerini karşısına almış bir hareket idi.

“Muhammed-i Arabî Aleyhissalâtü Vesselâm'ın getirdiği din, umum dinlere galib ve umum devletlere muzaffer olacağını ihbar ediyor.²² ... Yani, Hazret-i İsâ (a.s.) gibi kılıcsız değil, belki sahibü's-seyf bir Peygamber gelecek, cihada memur olacak ve onun Sahabeleri dahi kılıklı ve cihada memur olacaklardır.”²³

“Osmanlı devleti de dini yaymak adına maddi cihadı bir vazife olarak kabul etmişti. Bedüzzaman da Osmanlı devletini özellikle bu sebeple bir İslam devleti olarak anmıştır: Eskiden beri i'la-yı kelimetullah ve beka-yı istiklaliyet-i İslâm için farz-ı kifaye-i cihadı deruhte ile, kendini yek-vücut olan âlem-i İslâma fedaya vazifedar ve hilafete bayraktar görmüş olan bu devlet-i İslâmiye...”²⁴

Elbette maddi cihadın amacı ganimet ya da toprak elde etmek değildi. Aynı şekilde amaç başka dinlere mensup olanları zorla Müslüman yapmak da değildi. Amaç, fethedilen ülkelerde İslam'ı yaşamak ve yaymak isteyenlere uygun bir toplumsal düzen kurmaktır.

Bu durum Osmanlı anayasasının yazılmasında da etkisini göstermiş ve 1876 Anayasasının 11. maddesine “Devleti Osmaniye'nin dini İslâm'dır” hükmü konmuştur.

Bununla birlikte Anayasa aynı hükmün devamında dinî azınlıkların (o günkü adıyla cemaatlerin) din hürriyetini de teminat altına almıştır: “Bu esası vikaye ile beraber asayiş-i halkı ve âdâb-ı umumiye-i ihlâl etmemek şartile memalik-i Osmaniyede maruf olan bilcümle edyanın serbesti-i icrası ve cemaat-ı muhtelifeye verilmiş olan imtiyazat-ı mezhebiyenin kemakân cereyanı Devletin taht-ı himayetindedir.”²⁵

7. Devlet ve Anayasa

İslam devletinin de adalet ve hukuk devleti olması için kanun yapmaya ihtiyacı vardır. Kanun yazıcılar bunu yaparken örnekleme ve kıyas da yapabilirler. Ancak kaynak doğru ve niyet iyi olmalıdır. Avrupa’dan “kanun” iktibas etmekle “hukuk” ve “hüküm” almak arasında fark vardır. Şeriatın hüküm koymadığı hususlar hakkında kanun yaparken Avrupa kanunlarını iktibas etmek ya da kanun yapma tekniği itibarıyla taklit etmek, gerekli ise mahzurlu değildir. Buna karşılık, şeriatın hükümleri dururken, Avrupa’nın felsefeye, nefse ve akla istinat eden kanunlarını almak fitrata ve İslam’a zıttır: “On üç asır evvel Şeriat-ı Garra teessüs ettiğinden, ahkâmda Avrupa’ya dilencilik etmek, din-i İslâma büyük bir cinayettir ve şimale müteveccihen namaz kılmak gibidir.”²⁶

Anayasa da bir kanun olarak bu kapsamdadır.²⁷ Bediüzzaman ikinci meşrutiyetin ilanı ve anayasanın yeniden uygulanmaya başlaması üzerine yazdığı makalelerinde ve diğer eserlerinde bu yeni düzenin din dışı olmadığını beyan etmiş, anayasalı sisteme din adına sahip çıkmıştır: “Meşrutiyet ve kanun-u esasî işittiğiniz mes’ele ise; hakikî adalet ve meşveret-i şer’iyeden ibarettir. Hüsn-ü telakki ediniz. Muhafazasına çalışınız. Zira, dünyevî saadetimiz meşrutiyettedir. Ve istibdaddan herkesten ziyade biz zarardîdeyiz.”²⁸

8. Devlet ve Resmi Din

a) Genel olarak resmi din ve anlamı

Öncelikle belirtelim ki Bediüzzaman “devlet dini” ya da “resmi din” kavramını henüz anayasaların yazılmadığı eski tarihlerdeki devletler için de kullanmaktadır. (Zira bir devletin anayasasının olup olmadığı ve anayasasında ne yazdığından çok fiilen nasıl davrandığı önem taşır.) O zamanda yüzer milyon tebaası bulunan Nasârâ ve Yahudi ve Mecusî dinleri ve Roma, Çin ve İran hükümeti gibi yüzer milyon tebaası bulunan cihangir devletlerin edyân-ı resmîleri iken...²⁹

Modern anayasaların yazılmaya başlandığı tarihlerden bu yana, çeşitli sebeplerle birçok ülkede anayasalara devletin dini hakkında hükümler konulmuştur.³⁰ Bazı anayasalarda (Yunanistan, İzlanda vd.) resmi din ya da en azından “tanınmış din” (established religion) vardır. Anayasa, bu dine mensup olanlara, bilhassa kamu hizmeti hususunda bazı avantajlar sağlamakta, devlete de dinî bazı görevler yüklemektedir. Buna karşılık bazı anayasalarda (Fransa, Almanya, İtalya, Belçika) belli bir din öne çıkarılmamış, din ile devletin ayrılığı öngörülmüştür. İkinci grup içinde doğrudan doğruya devletin “laik” olduğunu belirten tek devlet Fransa’dır.

Almanya’da din-devlet ayrılığı esas olmakla beraber, bu model hem dine sempattir hem de çoğulcudur. Federal Almanya Anayasasına göre Almanya’da devlet kilisesi yoktur ve dinî kurumların herhangi bir kısıtlamaya tabi olmaksızın örgütlenmeleri serbesttir. Her dinî cemaat kendi işlerini harici bir müdahale olmaksızın özerk bir şekilde düzenleme hakkına eşit olarak sahiptir. Şimdiye kadar var olanlar yanında, başvurmaları halinde başka dinî cemaatler de kurulabilir. Bir felsefi doktrini yaymak amacıyla oluşturulan dernekler de dinî cemaatlerle aynı statüye sahiptirler. Bu cemaatler ve bunların oluşturabilecekleri birlikler bir tür kamu kurumu olarak muamele görürler. Bu kurumlar kendi üyelerine vergi koymaya yetkilidirler. Devlet, kuralları yasayla belirtilen şekilde dinî cemaatlere yardım eder. Ayrıca, dinî cemaat veya derneklerin mal-mülk sahibi olmaları ve ibadet, eğitim veya hayır amacına tahsisli kurumlarına, vakıflarına veya diğer varlıklarına ilişkin hakları devletin güvencesi altındadır.³¹

b) Osmanlı Devleti ve resmi din

Osmanlı Devleti 1876 Anayasasının 11. maddesi ile İslam’ı devletin dini olarak benimsemişti. Bediüzzaman, Anayasada yer alan bu hükmü, bir yandan devletin şahs-ı manevisini Müslüman gösteren bir hüküm olarak görmüş ve diğer taraftan da demokrasi ve cumhuriyetin gerçek mânâsına ulaşması açısından önemli saymıştır.

“(İkinci Meşrutiyet’in ilanından sonra Osmanlı Meclis-i Mebusanına hitaben yazdığı makalede:) Cumhuriyet ve demokrat mânasındaki (bu iki kelimeyi müellifi sonraki baskılarda eklemiştir) meşrutiyet ve kanun-u esasî denilen adâlet ve meşveret ve kanunda cem-i kuvvet; bu ünvan ile beraber ve şahs-ı mânevî-i hükûmeti Müslüman gösteren.. ve kanun-u esasînin ruhunu ve on birinci maddeyi muhafaza ile sizi hıns-ı yeminden (yemini bozmaktan) kurtaran...”³²

Ancak belirtelim ki bu düzenleme din hürriyetine engel olmamıştır. Zira vatandaşlar arasında din hürriyeti yönünden eşitlik prensibi getirilmiştir. Ayrıca azınlıkların kendi iç işlerinde kendi hukukuna tabi olacakları kabul edilmiştir.

Bu durum bazı çevrelerce bir çelişki ya da devletin İslam’dan vazgeçmeye başladığını gösteren deliller biçiminde algılanmıştır. Bediüzzaman konu ile ilgili sorulara karşı, anayasada bir çelişki bulunmadığını ve eşitlik hükmünün kanun önünde eşitlik mânâsına geldiğini bildirmektedir. Ancak aşağıdaki metnin haşiyesinden de anlaşılacağı üzere devlet üzerinden lâdinî bir istibdat uygulamasının hazırlıklarının başlaması da aynı döneme denk gelmektedir.

“Sual: “Gayr-i müslimlerle nasıl müsavi olacağız?”

“Cevap: Müsavat ise, fazîlet ve şerefte değildir, hukuktur. Hukukta ise, şah ve geda birdir. Acaba bir şeriat, “Karıncaya bilerek ayak basmayınız” dese, tazibinden menetse, nasıl benîademin hukûkunu ihmal eder? Kella! Biz imtisal etmedik. Evet, İmam-ı Ali’nin (r.a.) adi bir Yahudî ile muhakemesi ve medar-ı fahriniz olan Salahaddin-i Eyyûbî’nin miskin bir Hristiyan ile mürâfaası, sizin şu yanlışınızı tashih eder zannederim. [Haşiy: Eski Said, Nur’un parlak hasiyetinden gelen kuvvetli bir ümit ve tam tesellî ile, siyaseti İslamiyete alet yaparak, hararetle hürriyete çalışırken, diğer bir hiss-i kable’l-vukû ile dehşetli ve ladînî bir istibdad-ı mutlakın geleceğini bir hadîs-i şerîfin manasından anlayıp, elli sene evvel haber vermiş. Said’in tesellî haberlerini o istibdad-ı mutlak, yirmi beş sene bilfiil tekzip edeceğini hissetmiş ve otuz seneden beri (Şeytan ve siyasetten Allah’a sığınırım.) deyip, siyaseti bırakmış, Yeni Said olmuştur.]

“Zîra, meşrûtiyet, hakimiyet-i millettir; hükûmet hizmetkardır. Meşrûtiyet doğru olursa, kaymakam ve vali reis değiller, belki ücretli hizmetkarlardır. Gayr-i müslim, reis olamaz, fakat hizmetkar olur.”³³

Bediüzzaman ikinci meşrutiyet döneminde “din elden gidiyor, devlet dinden uzaklaştı” diyenlere cevap olarak, milletin ve insanlığın fitrî ihtiyacı olarak dinin ve dolayısıyla dine hizmetin gerekli olduğunu, bu gereklilik mevcut iken, her hükûmetin açık ya da örtülü hedef olarak dine hizmet amacını da taşıyacağını bildirmektedir.

S – Demek hükûmet bundan sonra da İslâmiyet ve din için hizmet edecek midir?

C – Hayhay! Bazı akılsız dinsizler müstesna olmak şartıyla, hükûmetin hedef-i maksadıvelev gizli ve uzak olsa bile uhuvvet-i imaniye sırrıyla üç yüz milyonu bir vücut eden ve nurânî olan İslâmiyetin silsilesini takviye ve muhafaza etmektir. Zira, nokta-i istinad ve nokta-i istimdad yalnız odur. ... Zira, kemâlin cemâli dindir. Hem, din saadetin ziyasıdır, hissin ulviyetidir, vicdanın selâmetidir.”³⁴

Ayrıca dinî nasihatın devlet görevlilerince değil Kur’an’ın tebliği ile ve bizzat ilim ehli tarafından yapılması halinde daha verimli ve faydalı olacağını bildirmektedir. Her şeyin ve dinî hizmetin hükûmetten beklenmesinin de aslında bir nemelazımcılık ve korkaklık biçimi olduğunu ifade etmektedir.

“... O sadâ-yı semavî ve ruhanîyi kalbin kulağıyla işitmeyen veya dinlemeyen; acaba o sadâyâ nispeten sivrisinek gibi bir emîrin demdemelerini ve karasinekler gibi bir hükûmetin adamlarının vızvızlarını işitecek midir? Elhasıl: İnkılab-ı siyasî cihetiyle dininden havf eden adamın dinde hissesi, beytü’l-ankebut gibi zayıf düşmüş Cehalettir, onu korkutur; taklittir, onu telâşa düşürttür. Zira itimad-ı nefsin fıkdanı ve aczin vücudu cihetiyle, saadetini yalnız hükûmetin cebinden zannettiğinden; kalbini, aklını da hükûmetin kesesinden tahayyül eder, korkar.”³⁵

Devlet ve hükûmetin varlık sebebi insana hizmettir, devlet görevlilerinin bazılarının gayr-ı müslim olması bu amacı değiştirmez: “Zira meşrutiyet hâkimiyet-i millettir; hükûmet, hizmetkârdır. Meşrutiyet doğru olursa, kaymakam ve vali, reis değiller; belki ücretli hizmetkârlardır. Gayr-ı müslim, reis olamaz, fakat hizmetkâr olur.”³⁶

Aynı şekilde, devletin İslam devleti olması bütün icraatlarının adilane olacağı ve muhalefetin meşru olmadığı anlamına

gelmez.

“Suâl: Bâzı adam, ‘Şeriata muhâliftir’ diyor?”

Cevap: Rûh-u meşrûtiyet, şeriattandır; hayatı da ondandır. Fakat ilcâ-i zarûretle teferruat olabilir, muvakkaten muhâlif düşsün. Hem de, her ne hâl ki, meşrûtiyet zamanında vücuda gelir! Meşrûtiyetten neş’et etmesi lâzım gelmez. Hem de hangi şey vardır ki, her cihetle şeriata muvâfık olsun; hangi adam var ki, bütün ahvâli şeriata mutâbık olsun? Öyle ise şahs-ı mânevî olan hükûmet dahi mâsum olamaz; ancak Eflâtûn-i İlâhînin medîne-i fâzıla-i hayaliyesinde mâsum olabilir. Lâkin, meşrûtiyet ile sû-i istimâlâtın ekser yolları münsed olur; istibdatta ise açıktır.”³⁷

Nitekim Bediüzzaman meşrutiyet döneminde hükûmeti oluşturan partinin bazı icraatlarına muhalefet etmiş, zulmüne karşı çıkmış ve bilhassa dindarlara dini sebeple yapılmaya başlanan zulmün gerçek kaynağını deşifre etmiştir: (Otuz Bir Mart isyanından sonra Sıkıyönetim Mahkemesi’ndeki savunmasında:) “... Siyaseti dinsizliğe âlet yapan bazı adamlar, kabahatını setr için başkasını irtica ile ve dinini siyasete âlet yapmakla itham ederler.”³⁸

Osmanlının son döneminde Batılılaşma akımından en çok ve en önce, batı kaynaklı askeri eğitimin de etkisiyle ordu etkilenmiş, ordunun yapısı değişmeye başlamış ve Bediüzzaman da bu değişim nedeniyle orduya karşı tavrını değiştirmiştir.

“Eski Said’in İttihad Terakki komitesine şiddet-i muhalefetiyle beraber, onların hükûmetine ve bilhassa orduya karşı tarafgirâne yüksek takdiratı ve iltizamları ise, bir hiss-i kablelvuku’ ile yağı içinde bulunan o cemâat-ı askeriyede ve o cem’iyet-i milliyede bir milyona yakın evliya mertebesinde olan şühedayı, altı-yedi sene sonra tezahür edeceğini hissetmiş. İhtiyarsız olarak, meşrebine muhalif onlara dört sene tarafgir bulunmuş. Sâbık Harb-i Umumî çalkamasıyla o mübarek yağı alındı, yağı alınmış bir ayrına döndü. Yeni Said dahi Eski Said’e muhalefet edip mücahedesine döndü.”³⁹

c) Demokrasiziz cumhuriyet ve din devleti

Kurtuluş Savaşını yapan ve kazanan milletin cephedeki önderleri Osmanlının son döneminde önemli bir değişim geçirmiş olan ordu mensupları idi. Bunların önderliğinde Ankara’da kurulan yeni devlet değişimi hızlandırarak sürdürmüştür.

Yeni devlet, gerek din karşısındaki ve gerekse dini azınlıklar karşısındaki tutumu itibarıyla, Osmanlı Devleti’nden farklı bir yapıya sahip olmuştur.

Bu yeni devlet inkılapçı bir devlettir. Bediüzzaman cumhuriyetin başlangıcındaki yenileşme ve inkılap hareketlerinin bir ihtiyaçtan kaynaklandığını ve prensipte doğru ve gerekli olduğunu kabul etmektedir: Koca ordunun ve hükûmetin teceddüd ve inkılab ve harb-i umumî inkılabından gelen şiddet-i ihtiyacın sevkiyle işledikleri terakkiyat...”⁴⁰

Fakat ilkelerinin doğru tesbit edilmesi gerektiğini hatırlatmaktadır. (Birinci Meclis’teki konuşmasında:) Şu inkılâb-ı azîmin temel taşları sağlam gerek.⁴¹

İnkılap özellikle Kur’an’ın temel hükümlerine uygun olmalıydı: “Bir gün riyaset odasında, M. Kemal Paşa ile iki saat kadar konuştular. İslâm ve Türk düşmanlarının arasında nam kazanmak emeliyle, şeair-i İslâmiyeyi tahrib etmenin, bu millet ve vatan ve âlem-i İslâm hakkında büyük zarar tevlid edeceğini; eğer bir inkılab yapmak îcab ediyorsa, doğrudan doğruya İslâmiyet’e müteveccihen Kur’an’ın kudsî kanun-u esasîsi noktasından yapmak lâzım geldiği mealinde ihtarlarda bulunur...”⁴²

Ancak Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluş aşamasında temel fikriyatta bir problem vardır: Toplumun dini inançlarının zayıflığından da yararlanan bir dinsizlik komitesi iktidara kendi rengini vermeye çalışmış ve önemli ölçüde muvaffak olmuştur. Bediüzzaman bu gidişi durdurmak üzere -davet üzerine- geldiği Ankara’da bulunmayı sürdürmeyi düşünmüş ve denemiş, ancak özellikle dinsizlik fikri ile mücadelenin doğru yönteminin bu yol olmadığını anlayarak ve başka maslahatlarla bundan vazgeçmiştir:

“Bediüzzaman, İlâhî kudretin tecellisiyle ve ihsanıyla, böyle en elzem bir vakitte, dine revaç verebilecek bir teşekkülün

zuhuru dolayısıyla ve kendisi de beraber çalışmak ümidiyle Ankara'ya gelmişti. Avn-i İlahî ve mu'cize-i Peygamberî ile düşman taarruzlarını def'eden ve milletin idaresinin başına geçen yeni Hükûmet-i Cumhuriyede, doğrudan doğruya Kur'an'a istinad eden ve âlem-i İslâm'ın vahdetini nokta-i istinad yapacak ve İslâmiyet'in hakikatında mevcut kuvve-i ulviye ile maddî ve manevî medeniyeti meydana getirecek bir niyet ve gayeyi bulundurmak ve aşlamak üzere mecliste çalışıyordu. Fakat pek kuvvetli maniler karşısına çıktı."43

"Bin üç yüz otuz sekizde Ankara'ya gittim. İslâm ordusunun Yunan'a galebesinden neş'e alan ehl-i imanın kuvvetli efkârı içinde, gayet müthiş bir zındıka fikri içine girmek ve bozmak ve zehirlendirmek için dessasane çalıştığını gördüm. Eyvah! Dedim, bu ejderha imanın erkânına işecek."44

Ankara hükümeti de başlangıçta, özellikle 1926 yılına kadar, dini ve dinî sembolleri ve bu arada şeriatı ve hilafeti korumayı -en azından görünüşte- temel hedef olarak kabul etmiştir.

1926'daki hukuk inkılabı ile birlikte "Batıllaşma" yönündeki değişim arzusu açığa çıkmış ve hızlanmış, İsviçre'nin, Hristiyan dinine ve kültürüne ait kanunu tercüme edilip laik Türkiye'nin yeni "Medeni" Kanunu adıyla yürürlüğe konulmuştur.

Bediüzzaman bu durumun zamanın şartlarından kaynaklanan geçici bir uygulama olduğunu varsaymaktadır:

"(Bediüzzaman bu kanundaki bazı hükümleri eleştirmiş olması nedeniyle devrim karşıtlığı suçuyla yargılandığı mahkemedeki savunmasında:) ... Yalnız bu zaman ilcaatına binaen hükümet-i Cumhuriyenin o medeniyetin bir kısım kanunlarını kabul etmesiyle, Acaba bu hükümet-i Cumhuriye, Avrupa medeniyetinin kusurlu kısmının dâva vekilliğine tenezzül eder mi?" 45

Nitekim bu uygulamalara ve 1928'de devletin dininin İslam olduğuna dair hükmün anayasadan çıkarılmasına rağmen Bediüzzaman devleti "hükümet-i İslamiye" olarak kabul ve tavsif etmektedir: Ben, hükümet-i Cumhuriyeyi, ilcaat-ı zamana göre bir kısım Kanun-u Medenîyi kabul etmiş ve vatan ve millete zarar veren dinsizlik cereyanlarına meydan vermeyen bir hükümet-i İslâmiye biliyorum.46 bin üç yüz elli senede geçen ecdadımızın mesleğine iktida eden bir adama, o tefsiri için verilen ceza ve mahkûmiyeti, dünyada adalet varsa elbette o hükmü nakzedecek ve bu acib lekeyi bu hükümet-i İslâmiyedeki adliyeden silecek diye layiha-yı tashihimde yazdım.47 (1931-1932'de telif edilmiş olan 26. Mektupta da şu ifadeler vardır:) Şu devlet-i İslâmiye yirmi-otuz milyon iken, bütün Avrupa'nın büyük devletlerine karşı hayatını ve mevcudiyetini muhafaza ettiren, şu devletin ordusundaki nur-u Kur'an'dan gelen şu fikirdir: "Ben ölsem şehidim, öldürsem gaziyim." Kemal-i şevk ile ve aşk ile ölümün yüzüne gülerek istikbal etmiş. Daima Avrupa'yı titretmiş. ...48

Konumuzla ilgili önemli bir düzenleme olarak 1924 anayasasının 2. maddesi devletin dininin İslam olduğunu kabul etmiştir. Ancak Batıllaşmaya yönelik inkılapların hız kazanması ile birlikte devlet din dışı bir kalıba bürünmeye başlamıştır. 1928'de Anayasanın 2. maddesi ve başka bazı hükümleri değiştirilmiş, devletin dininin İslam olduğuna dair hüküm Anayasadan çıkarılmıştır. Ancak, 1924'te kurulmuş olan Diyanet İşleri Başkanlığı, dini ve bu yolla toplumu kontrol altına almak üzere muhafaza edilmiş, yine 1924'te kurulmuş olan Vakıflar Genel Müdürlüğü de vakıfları ve cemaatleri kontrol altında tutmak üzere devlet bünyesinde tutulmuştur.

1931'de Cumhuriyet Halk Partisi parti programına "laiklik" ilkesini almıştır. Ardından 1937'de laiklik ilkesi Anayasaya girmiştir. 1950'ye kadar, değişik tonlarda da olsa ana rengi aynı kalmak üzere, laiklik, dinin dönüştürülmesi (biçimsel ve itikadî içeriğinden arındırılması) ve toplumsal hayattan dışlanması olarak uygulanmıştır. Başta Bediüzzaman olmak üzere, bu uygulamalara karşı çıkanlara da şiddetli baskı ve zulüm yapılmıştır.

Dindarlara yapılan baskıların haksız muamelelerin sebebi devleti ve düzeni korumak değildi. Bu isim ve perde altında, aslında dinsizlik hesabına baskı uygulanmakta idi.

"Efendiler! Çok emarelerle kat'î kanaatim gelmiş ki; hükümet hesabına, «hissiyat-ı diniyeyi âlet ederek emniyet-i dahiliyeyi ihlâl etmek» için bize hücum edilmiyor. Belki bu yalancı perde altında, zındıka hesabına, bizim, îmanımız için ve îmana ve emniyete hizmetimiz için bize hücum edildiğine çok hüccetlerden bir hücceti ..."49

Ancak Türk milleti fitraten dindardır olduğundan bu baskılara karşı önemli ölçüde direnmiştir: “Bu milletin yüzde doksanı, bir seneden beri an’ane-i İslâmiye ile ruh ve kalb ile bağlanmış. Zâhiren, muhalif-i fitratındaki emre itaat cihetiyle serfuru etse de kalben bağlanmaz.”⁵⁰

9. Laiklik ve Devletin Dini

Laikliğe geçişle birlikte devlet dine hizmeti kendisi için bir amaç olmaktan çıkarmış, din için cihattan açıkça vazgeçmiş, milli bir devlete dönüşmüştür (Bu değişiklik o tarihlerde başka İslam devletleri tarafından da benimsenmiştir.):

“Evvelâ başta cümlesi, makam-ı cifrî ve ebcedî ile bin üç yüz elli (1350) tarihine parmak basar ve mânâ-yı işârî ile der: Gerçi o tarihte, dini, dünyadan tefrik ile dinde ikraha ve icbara ve mücahede-i diniyeye ve din için silâhla cihada muarız olan hürriyet-i vicdan, hükümetlerde bir kanun-u esasî, bir düstur-u siyasî oluyor ve hükümet, lâik Cumhuriyete döner.”⁵¹

Bediüzzaman yukarıdaki metinde bu değişiklik hakkında olumlu ya da olumsuz bir görüş belirtmemektedir. Ancak bu cümlelerin hemen ardından, artık cihadın biçim değiştirdiğini, iman hizmeti biçimindeki bir manevi cihad döneminin başladığını Risale-i Nur’un temsil ve takip ettiği bu yeni cihad tarzının maddi cihada ihtiyaç bırakmadığını bildirmektedir:

“Fakat ona mukabil mânevî bir cihad-ı dinî, iman-ı tahkikî kılıcıyla olacak. Çünkü, dindeki rûşd-ü irşad ve hak ve hakikati gözlere gösterecek derecede kuvvetli bürhanları izhar edip tebyin ve tebeyyün eden bir nur Kur’ân’dan çıkacak diye haber verip bir lem’a-i i’caz gösterir. ...

Hem, tâ kelimesine kadar, Risale-i Nur’daki bütün muvazenelerin aslı, menbâi olarak aynen o muvazeneler gibi mükerreren nur ve zulûmat ve iman ve karanlıkları karşılaştırmasıyla gizli bir emaredir ki, o tarihte bulunan cihad-ı mânevî mübarezesinde büyük bir kahraman “Nur” namında Risale-i Nur’dur ki, dinde bulunan yüzer tıslımları keşfeden onun mânevî elmas kılıcı, maddî kılıçlara ihtiyaç bırakmıyor.”⁵²

Ayrıca Bediüzzaman, Risale-i Nur talebelerinin devlet vasıtasıyla tebliğ ve irşat yönteminden uzak durmasının ve hatta devlet gücünü kötüye kullanarak zulmedenlere mukabele etmemesinin sebebini de bu değişikliğe bağlamaktadır:

“... Bu sırr-ı azîm içindir ki, Risale-i Nur şakirtleri dünya siyasetine ve cereyanlarına ve maddî mücadelelerine karışmıyorlar ve ehemmiyet vermiyorlar ve tenezzül etmiyorlar. Ve hakikî şakirtleri, en dehşetli bir hasmına ve hakaretli tecavüzüne karşı ona der:

‘Ey bedbaht! Ben seni idam-ı ebedîden kurtarmaya ve fânî hayvaniyetin en süflî ve elîm derecesinden bir bâkî insaniyet saadetine çıkarmaya çalışıyorum; sen benim ölümüne ve idamıma çalışıyorsun. Senin bu dünyada lezzetin pek az, pek kısa; ve âhirette ceza ve belâların pek çok ve pek uzundur. Ve benim ölümüm bir terhistir. Haydi def ol! Seninle uğraşmam, ne yaparsan yap!’ der. O zâlim düşmanına hiddet değil, belki acıyor, şefkat ediyor, ‘Keşke kurtulsaydı’ diyerek ıslahına çalışır.”⁵³

Bu dönemde Bediüzzaman laiklik ilkesinin doğru anlamını hatırlatmış ve laikliğin dinsizlik olarak uygulanmasını eleştirmiştir:

“Hükümetin lâik Cumhuriyeti dini dünyadan ayırmak demek olduğunu biliyoruz. Yoksa, hiçbir hatıra gelmeyen dini reddetmek ve bütün bütün dinsiz olmak demek olduğunu, gayet ahmak bir dinsiz kabul eder.”⁵⁴

“Eğer lâik cumhuriyet soruyorsanız; ben biliyorum ki, lâik mânâsı, bîtaraf kalmak, yâni hürriyet-i vicdan düsturiyle dinsizlere ve sefahetçilere ilişmediği gibi, dindarlara ve takvacılara da ilişmez bir hükümet telâkki ederim.”⁵⁵

Ayrıca ahirzaman hadislerinden aldığı işaretlerle Süfyanın devlet ve ordu içindeki iktidarının geçici olduğunu, toplumun ve dolayısıyla devletin ana rengi değiştirmeye muvaffak olamayacağını müjdelemektedir:

“Hem şanlı ve kahraman bir millet, mağlubiyeti hengâmında, böyle istidracı ve şanlı ve tali’li ve muvaffakiyetli ve kurnaz bir kumandanı bulunduğundan gizli ve dehşetli olan mahiyetine bakmayarak kahramanlık damarıyla onu alkışlar,

başına kor, seyyielerini örtmek ister. Fakat kahraman ve mücahid ordunun ve dindar milletin ruhundaki nur-u îman ve Kur'an ışıǵıyla hakikat-ı hali göreceǵı ve o kumandanın çok dehşetli tahribatını tamire çalışacağı rivayetlerden anlaşılır.”56

“Hem en acîbi budur ki; başka mahkemenin müddeiumumisi benden sordu: ‘Mahrem Beşinci Şua’da demişsin; (Ordu, dizginini o dehşetli şahsın elinden kurtaracak.) Muradın, orduyu hükümete karşı itaatsizliğe sevk etmektir.’ Ben de dedim: ‘Maksadım; o kumandan ya ölecek veya tebdil edilecek, ordu onun tahakkümünden kurtulacak demektir.’57

Görüldüğü üzere Bediüzzaman’ın aynı dönemde hem devlet için hükümet-i İslamiye deyimini kullanmakta hem de hükümetin dinsizlik hesabına icraat yaptığını bildirmektedir. Bu durum tevil veya izaha muhtaç bir çelişki gibi görünebilir. Esasen Bediüzzaman devlet ve hükümeti birbirinden ayırmıştır. Devlete düşman olmamış, isyana kalkışmamış, ancak iktidarı eleştirmekten geri durmamıştır. (Belirtelim ki bu muhalefeti, muhalefet etmek yani iktidara alternatif oluşturmak amacıyla yapılmış bir muhalefet değildir).

Bediüzzaman’ın bu yaklaşımının sebebi şudur: Devlet yetkisini kullananlar zındıka komitesi tarafından kandırılmakta ve kullanılmaktadır:

“... Hükümetin bazı erkânını iğfal edip aleyhimize çeviren dehşetli ve gizli bir zındıka komitesi ...”58

Bediüzzaman bu nedenle CHP’nin din aleyhindeki icraatlarının da aslında içindeki yüzde beşlik kısmın tahrikiyle ortaya çıktığını kabul etmekte ve böylece CHP’ye dahi toptancı bir yaklaşımla bakmamaktadır.

“(Demokrat Parti iktidarı döneminde yazdığı bir mektubunda:) Risale-i Nur eski partinin dört-beş hatâsını yüz derece ziyadeleştirmeye mânidir. Yüzde beş adamın hatâsını, doksan beşe de verip yirmi-otuz derece ziyadeleştirmemiş.”59

CHP iktidarı dönemindeki bu olumsuz gelişmeyi gören Bediüzzaman, kötü gidişi önleyebilmek ya da yavaşlatabilmek için, yukarıdaki ayetin tefsirinden de ders alarak, önceki hayatında tatbik ettiği metottan farklı bir tarza yönelmiştir. Salt nasihate yönelik din hizmeti yapmış, iktidara talip olmayı düşünmemiştir. İhtilalle iktidarı devirmeye çalışmaktan da çekinmiştir. Ayrıca siyasi konularda şüphe çekici davranışlardan da aynı şekilde kaçınmıştır:

“Salisen: Bundan on iki sene evvel Ankara reisleri, İngilizlere karşı ‘hutuvat-ı Sitte’ namındaki mücahedatımı takdir edip beni oraya istediler. Gittim. Gidişatları, benim ihtiyarlık hissiyatıma uygun gelmedi. ‘Bizimle çalış’ dediler. Dedim: ‘Yeni Said öteki dünyaya çalışmak istiyor, sizinle çalışamaz; fakat size de ilişmez.’

Evet ilişmedim ve ilişenlere de iştirâk etmedim. Çünkü: An’ânât-ı milliye-i İslâmiye lehinde istimal edilebilir bir deha-yı askeriye, an’ane aleyhine çevirmeye maatteessüf bir vesile oldu. Evet; ben, Ankara reislerinde, hususan reisicumhurda bir deha hissettim ve dedim: ‘Bu dehayı, kuşkulandırmakla an’anat aleyhine çevirmek caiz değildir.’ Onun için, ne kadar elimden gelmişse dünyalarından çekindim, karışmadım. On üç seneden beri siyasetten çekildim; hattâ bu yirmi bayramdır, bir-ikisinden başka umumlarında, bu gurbette, kendi odamda yalnız mahpus gibi geçirdim; tâ ki siyasete bulaşmam tevehhüm edilmesin.”60

Ayrıca siyasi iktidarı elde ederek bu iktidar kudreti vasıtasıyla yapılacak din hizmetinin muhataplarını münafıklaştırma riski taşıdığına dikkat çekmiştir.

“Sana işkence eden bu mübtedi’ ve kısmen münafık baştaki insanların takip ettikleri siyaseti nasıl görüyorsun ki ilişmiyorsun?” Verdiğim cevabın muhtasarı şudur ki: Bu zamanda ehl-i İslâmın en mühim tehlikesi, fen ve felsefeden gelen bir dalâletle kalblerin bozulması ve imanın zedelenmesidir. Bunun çare-i yegânesi nurdur, nur göstermektir ki, kalbler ıslah olsun, imanlar kurtulsun. Eğer siyaset topuzuyla hareket edilse, galebe çalınsa, o kâfirler münafık derecesine iner. Münafık, kâfirden daha fenadır. Demek, topuz böyle bir zamanda kalbi ıslah etmez. O vakit küfür kalbe girer, saklanır, nifaka inkılâp eder. Hem nur, hem topuz ikisini, bu zamanda benim gibi bir âciz yapamaz. Onun için, bütün kuvvetimle nura sarılmaya mecbur olduğumdan, siyaset topuzu ne şekilde olursa olsun bakmamak lâzım geliyor.61

(Bununla birlikte dindar insanların devlet görevi almaları aynen diğer mesleklere intisap kadar normaldir, bu ayrı bir husustur ve bunda bir mahzur yoktur: Evet, Risale-i Nur ile imanlarını kurtaran ve millete zararsız ve tam menfaatdar vaziyete girenler, yüz binden çok ziyadedir! Hükûmet-i Cumhuriyenin belki her büyük dairesinde ve milletin her tabakasında faideli müstakimâne bir surette bulunuyorlar. ...62)

Bediüzzaman bu dönemde de devletin din hizmeti yapanlara kolaylık göstermesi gerektiğini bildirmiştir. Zira dine hizmet aynı zamanda hükûmetin temel görevi olan kamu düzeninin kurulup işlemesine de yardım etmek demektir:... Ey ehl-i siyaset ve hükûmet! Evham edip bizlerle uğraşmayınız. Bil'akis teshilât göstermeniz lâzım. Çünkü hizmetimiz, emniyet ve hürmet ve merhameti tesis ile, hem asayiş, hem inzibatı, hem hayat-ı içtimaiyeyi anarşilikten kurtarmağa çalışıp sizin hakikî vazifenizin temel taşlarını tesbit ediyor, takviye ve teyid ediyor.”63

Aynı sebeple devlet dindarlara karşı dinsizler lehinde taraf olmamalıdır. Dindarları korumalı ya da en azından eşit davranmalıdır:

“Hürriyet-i vicdan ve hürriyet-i fikr-i ilmiyeyi temin eden Cumhuriyet hükûmeti ya beni tam himaye edip, garazkâr, evhamlı düşmanlarımı sustursun veyahut bana, düşmanlarım gibi hürriyet-i kalem verip, müdafaatıma yasak demesin.”64

“Hem, bu mübarek vatan bu fitraten dindar millete hükmedenler, elbette dindarlığa tarafdar olması ve teşvik etmesi, vazife-i hâkimiyet cihetiyle lâzımdır. Hem madem lâik Cumhuriyet, prensibiyle bitarafane kalır ve o prensibiyle dinsizlere ilişmez; elbette dindarlara dahi bahaneler ile ilişmemek gerektir.”65

Bediüzzaman’a göre devlet toplumu anarşi ve kaostan uzak tutmak için de dinî prensiplere sarılmak zorundadır:

“Hükûmet-i İslâmiye ile bu memleketin selâmetine çalışan ehl-i siyasetin mezkûr hakikatı nazara alması lâzımdır. Yoksa ... Fransız ihtilâl-i kebirinin tohumlarının bu mübarek memleket-i İslâmiyeye ekilmesine yol vermektir diye telaş edilebilir.”66

“Rusların tahribat nev’inden manevî kuvvetlerine karşı, adliyenin binden birine maddî ceza vermesiyle; serserilere ve fakirlere, zenginlerin malını peşkeş çeken ve hevesli gençlere ehl-i namusun kızlarını ve ailelerini mübah kılan ve az bir zamanda Avrupa’nın yarısını elde eden bir kuvvete karşı, ancak ve ancak manevî bombalar lâzım ki, o da hakaik-i Kur’aniye ve imaniye atom bombası olup o dehşetli solculuk cereyanını durdursun. Yoksa adliye vasıtasıyla yüzden birine verilen maddî ceza ile bu küllî kuvvet tevkif edilmez.”67

“Ekser-i hükemanın Garbda ve Avrupa’da zuhuru; ve ağleb-i enbiyanın Şark’ta ve Asya’da tulû’ları kader-i Ezelînin bir işaret ve remzidir ki; Asya’da hâkim, galib, din cereyanıdır. Elbette, Asya’nın ileri kumandanı olan bu hükûmet-i Cumhuriye, Asya’nın bu fitrî hâsiyetinden ve mâdeninden istifade edecek. Ve bîtarafane prensibini, değil dinsizlik tarafına, belki dindarlık tarafına temayül ettirecektir.”68

10. Demokratik Cumhuriyet ve Devletin Dini

Bediüzzaman CHP iktidarının yukarıdaki tavsiyelere ve lazimelere uymadığını gördüğünden Demokrat Partinin iktidara gelmesi ve iktidarda kalması için aktif olarak çalışmıştır.

Bediüzzaman ve talebeleri Demokrat Parti döneminde genel olarak devletin icraatlarından ve hükûmetten memnun olmuşlar ve bunu ifade etmişlerdir. Bu nedenle, öncelikle, hükûmet ile devlet kuvvetini kullanarak zulmeden dinsizleri birbirinden ayırmışlardır.

“(Nur talebelerinin bir açıklamasında:) Bunun için, Risale-i Nur’un neşrine mâni olmaya çalışanlar, emniyet ve asayişin düşmanı ve vatan ve millet haini anarşistlerin hesabına bilerek veya bilmeyerek çalışanlardır. Risale-i Nur’a ilişkin hükûmet değildir; çünkü, emniyet ve zabıta anlamış ki, Bediüzzaman ve Nur Talebelerinde siyasî bir gaye yoktur.”69

Bediüzzaman, Demokrat Parti’nin, Türkiye’deki çoğunluğu oluşturan İslam milletin devleti ve hükûmeti olarak dikkat

etmesi gereken hususları sık sık nazara vermiştir. Bunların belli başlıları; dindarların ve din derslerinin serbestiyeti, Risale-i Nurların devlet eliyle neşri, Ayasofya'nın yeniden ibadete açılması ve ittiḥad-ı İslam idealinin gerçekleştirilmesi için diplomatik adımlar atılmasıdır.

“... Ehl-i İslâmiyet ve hamiyet-i diniye ve kuvvet-i imaniye cihetiyle değil dini siyasete âlet yapmak, belki de siyaseti dine âlet ve tâbi' yapmakla; tâ İslâmiyet'in kuvvet-i maneviyesinden bu hükümet-i İslâmiyeyi tam kuvvetlendirmek ve dört yüz milyon hakikî kardeşi arkasında ihtiyat kuvveti bulundurmak ve ...”70

“Eski devrin belli başlı şıarı malûmdur. Demokratlar, bekalarını temin etmek isterlerse, tamamıyla bu şıara karşı bir siyaset takib etmeleri icab eder; bir taraftan komünizme karşı şiddet, diğer taraftan dini ve din ehlini himaye. Açıkça ve mertçe bu yolda yürümek mecburiyetindedir. Bu hususta göstereceği, en ufak bir zaaf, yahut en ufak bir samimiyezsizlik onu Halkçılardan çukuruna düşürür.”71

“Onun için şimdiki bu hükümetimizin hakikî kuvveti, hakaik-i Kur'aniyeye dayanmak ve hizmet etmektir. Bununla ihtiyat kuvveti olan üç yüz elli milyon uhuvvet-i İslâmiye ile ittiḥad-ı İslâm dairesinde kardeşleri kazanır.”72

“Sâniyen: Yeni ehl-i hükümet yavaş yavaş anılıyor ki, hakikî kuvvet Kur'an'dadır. Ve İslâmiyet uhuvveti ile ve imanın hakaiki ile tahribatçı düşmanlara karşı dayanabilirler. ... Ve yeni hükümetin Maarif Vekili bu hakikatı hissetmiş ki, seleflerine muhalif olarak en ziyade iman hakikatlarının neşrine, din derslerine ehemmiyet veriyor.

‘Madem bu ittifaksızlıktan gelen za'fiyet ve kuvvetsizlik sebebiyle ecnebinin politikasına ve ehemmiyetsiz muvakkat yardımlarına karşı bu acib manevî rüşvetler veriliyor. ... Elbette ve elbette ve kat'î olarak şimdi bu memleketteki ehl-i siyaset garba ve ecnebiye verdiği siyasî ve manevî rüşvetin on mislini âlem-i İslâm'ın ileride cemahir-i müttefakı hükmünde olacak olan dört yüz milyon Müslüman kardeşlere, memleket ve milletin ve bu devlet-i İslâmiyenin selâmeti için gayet azîm bir bahşış ve zararsız rüşvet vermesi lâzım ve elzemdir.”73

“Eskilerin lüzumsuz keyfî kanunları ve su-i istimalleri neticesiyle, belki de tahrikleriyle zuhur eden Ticanî meselesini ve ağır cezalarını dindar Demokratlara yüklememek ve âlem-i İslâm nazarında Demokratları düşürmemenin çare-i yegânesi kendimce böyle düşünüyorum:

Nasıl ezan-ı Muhammediyenin (a.s.m.) neşriyle Demokratlar on derece kuvvet bulduğu gibi, öyle de, Ayasofya'yı da beş yüz sene devam eden vaziyet-i kudsiyesine çevirmektir. Ve âlem-i İslâm'da çok hüsn-ü tesir yapan ve bu vatan ahalisine âlem-i İslâm'ın hüsn-ü teveccühünü kazandıran, bu yirmi sene mahkemeler bir muzır cihetini bulamadıkları ve beş mahkeme de beraatine karar verdikleri Risale-i Nur'un resmen serbestiyetini dindar Demokratlar ilân etmelidirler.”74

Dikkat edilirse Bediüzzaman'ın bu talepleri devletin temel niteliklerine, bürokratik şekline ve dönüşümüne ilişkin değil, hürriyetlere ve toplumsal yapıya ilişkin talep ve teklifler niteliğindedir. Bu talepler, aslında, iman hizmetinden sonra gelen fakat iman hizmetinin çerçevesini oluşturacak şekilde önem taşıyan şeair-i İslamiyeyi muhafaza görevi ile de ilgilidir ve çok partili siyasal hayatın (demokrasinin) din lehinde kullanılması amacına uygundur.

“Şark Üniversitesi ... Bu mes'ele en yüksek terakki ve sulh-u umumînin medarıdır. Bu müessese bu hükümet-i İslâmiyeye, bazı şeair-i İslâmiyeden Arabî ezan-ı Muhammedî ve din dersleri gibi pek çok kuvvet verecek.”75

Yukarıya aldığımız bazı metinlerden de görüleceği üzere, Bediüzzaman, Demokrat Parti döneminde de devlet ve hükümet için “hükümet-i İslamiye” deyimini kullanmaktadır.

11. Sonuca Doğru: Yeniden Asr-ı Saadet Devletine Gidiş

Bediüzzaman, 25. Söz'de peygamberlerin mu'cizelerinin Kur'an'da zikredilmesinin amacının insanlığa ışık tutmak ve yol göstermek olduğunu ifade etmektedir: İşte, (Kur'an) enbiyâların mânevî kemâlâtını bahsetmekle insanları onlardan istifadeye teşvik ettiği gibi, mu'cizâtlarından bahis dahi, onların nazîrelerine yetişmeye ve taklidlerini yapmaya bir teşviki işmâm ediyor. Hattâ denilebilir ki, mânevî kemâlât gibi maddî kemâlâtı ve hârikaları dahi en evvel mu'cize eli nev-i beşere hediye etmiştir. ... Mu'cizât-ı enbiyâyı zikretmesiyle fen ve san'at-ı beşeriyenin nihayet hududunu çiziyor, en ileri

gâyâtına parmak basıyor, en nihayet hedefleri tâyin ediyor; beşerin arkasına dest-i teşviki vurup, o gâyeve sevk ediyor.⁷⁶

Bu metinden anlaşılabilir bir mânâ da şudur: Mu'cizelerin amaçlarından biri de insanlığa ışık tutmaktır. Peygamberlerin mucize olarak yaptığının bir benzerini insanlar fen ve sanat ile yapabilirler.

Hazret-i Muhammed'in (a.s.m.) Asr-ı Saadet devleti de -yukarıda 4. başlıkta ayrıntılı olarak açıklandığı üzere- bir mucize idi. O halde bu mu'cizenin de bir benzeri fen ve sanatla yapılabilir. Diğer deyişle Hazret-i Peygamberin (a.s.m.) kurduğu mucizevi İslam devleti de bir ideal ve hedeftir. Ahir zamanda bu mu'cizenin bir benzeri yeniden ortaya çıkabilecek ve insanlığın sulh ve mutluluğunu temin edebilecektir. Peygamberin (a.s.m.) ahirzamandaki varislerinin bir vazifesi de bunu tahakkuk ettirmektir.

Bunun için yapılması gerekenler açıktır. Yeniden, baştan başlanacak; Mehdi cemaatinin önderliğinde ve iman, hayat ve şeriat sırasına göre, birey, toplum ve devlet yeniden inşa edilecektir. Bireyin inşası, imanının tahkiki imana yükselmesi ve sünnete riayetle hayata aksetmesi ile olacaktır. Toplumun inşası bid'aların ve dünyevileşme cereyanının durdurulması ve şairin ihyası ile olacaktır. Devletin inşası ise ittihad-ı İslam ve şeriat-ı Muhammedinin ihdası ile olacaktır.

Bu sürecin sağlıklı işleyebilmesi için devletin yapması gerekenler açıktır. Dindarların ve şair-i İslamiyenin lehinde icraat yapacak, ittihad-ı İslamın önündeki engelleri uluslararası ittifaklarla aşacaktır. (Bu süreç tamamlanmadan, İslam'a uygun bir hukuk düzeninin kurulması ile ilgili icraatlar yapılması mümkün ve mantıklı değildir.)

Nitekim Mehdi cemaatinin vazifeleri arasında, ittihad-ı İslam'ı ve Kur'an'ın hükümlerinin hakimiyetini de içeren yüksek İslam siyaseti de vardır.

"... Bu zaman hem imân ve din için, hem hayat-ı içtimâî ve şeriat için, hem hukuk-u âmme ve siyaset-i İslamiye için gayet ehemmiyetli birer müceddid ister. Fakat en ehemmiyetlisi, hakaik-i imaniyeyi muhafaza noktasında tecdid vazifesi, en mukaddes ve en büyüğüdür. Şeriat ve hayat-ı içtimaiye ve siyasiye daireleri ona nispeten ikinci, üçüncü, dördüncü derecede kalıyor."⁷⁷

"Mehdi-i Al-i Resulün temsil ettiği kudsi cemaatinin şahs-ı manevisinin üç vazifesi var. ...

Birincisi: ... Herşeyden evvel felsefeyi ve maddiyun fikrini tam susturacak bir tarzda imanı kurtarmaktır. ...

İkinci vazifesi: Hilafet-i Muhammediye (a.s.m.) unvanıyla şair-i İslamiyeyi ihya etmektir. Alem-i İslamın vahdetini nokta-i istinad edip beşeriyeti maddi ve manevi tehlikelerden ve gazab-ı İlahiden kurtarmaktır. ...

Üçüncü vazifesi : İnkılabat-ı zamaniye ile çok ahkam-ı Kur'ânîyenin zedelenmesiyle ve şeriat-ı Muhammediyenin (a.s.m.) kanunları bir derece tatile uğramasıyla, o zat, bütün ehl-i imanın manevi yardımlarıyla ve ittihad-ı İslamın muavenetiyle ve bütün ulema ve evliyanın ve bilhassa Al-i Beytin neslinden her asırda kuvvetli ve kesretli bulunan milyonlar fedakar seyyidlerin iltihaklarıyla o vazife-i uzmayı yapmaya çalışır."⁷⁸

Mehdi cemaatinin bu üç vazifesinin vakti sırasıyla gelecektir. Üçüncü vazife için birinci ve ikinci vazifelerin tamamlanmış olması gerekir. İslam toplumlarında yaşayan Müslümanların yüzde altmış yetmişinin tam dindar olması bu hususta önemli bir basamak ve barajdır denebilir: "... İttihad-ı İslam partisi, yüzde altmış, yetmiş tam mütedeyyin olmak şartıyla, şimdiki siyaset başına geçebilir."⁷⁹

(Mehdinin devlet ve rejim düzeyindeki vazifesi, rejimi "değiştirmek" ya da "yıkıp yeniden kurmak" değil, "tamir"dir: "Hz. Mehdi'nin cemiyet-i nuraniyesi, Süfyan komitesinin tahribatçı rejim-i bid'akârânesini tamir edecek, Sünnet-i Seniyyeyi ihya edecek; yani âlem-i İslâmiyette risalet-i Ahmediyeyi (a.s.m.) inkâr niyetiyle Şeriat-ı Ahmediyeyi (a.s.m.) tahribe çalışan Süfyan komitesi, Hz. Mehdi cemiyetinin mu'cizekâr mânevî kılıcıyla öldürülecek ve dağıtılacak."⁸⁰)

Nitekim, Demokrat Parti'nin Ayasofya'yı ibadete açmak gibi bazı sembolik önem taşıyan icraatlar yapmasını, risaleleri resmen neşretmek ya da serbest olduğunu kabul ve ilan etmek gibi adımlar atmasını isteyen Bediüzzaman, bu dönemde

hükümetten “devletin dini İslam’dır” ibaresinin yeniden anayasaya konulmasını ya da bunu da kapsayan yeni bir anayasa yazılmasını istemiş değildir.

Bu tutumun sebebi bizce şudur: Henüz bu alanda adım atmanın zamanı gelmemiştir. Zira toplumun dindarlığının bu hükmü kaldırmayacak kadar zayıf olduğu bir ülkede Anayasaya devletin dininin İslam olduğunu yazmanın ne pratik ve ne de sembolik bir faydası ve mânâsı olmayacaktır. Bu dönemde, devletin, milletin manevi değerlerine ve özellikle şeaire düşman olmaması, dindarların önünü açması ve böylece “İslam toplumunun devleti” olduğunu göstermesi yeterlidir. Gerisi Mehdi cemaatinin vazifesidir. Fert ve toplum üzerinde yani iman ve hayat sahasında yapılacak olan bu vazifenin ifası için, devletin “dine hürmetkar” olması gerekli ve yeterlidir. Esasen bu, bu günkü devletin dine ve millete yapabileceği en büyük hizmetidir.

Dipnotlar:

1- Tarihçe-i Hayat, s. 204

2- Şualar, s. 395.

3- İşaratü’l İcaz, s. 17.

4- Emirdağ Lahikası, s. 329.

5- Sözler, s. 24.

6- İşaratü’l İcaz, s. 146.

7- İşaratü’l İcaz, s. 164.

8- İşaratü’l İcaz, s. 164.

9- İşaratü’l İcaz, s. 164.

10- İşaratü’l İcaz, s. 165.

11- Münazarat, s. 52.

12- Divan-ı Harb-i Örfî, s. 86.

13- Mektubat, s. 58

14- Mektubat, s. 100

15- Emirdağ Lahikası, s. 336

16- Hutbe-i Şamiye, s. 38

17- Mektubat, s. 255

18- Mektubat, s. 419.

19- Mektubat, s. 419.

20- Mektubat, s. 420.

21- Hutbe-i Şamiye, s. 42.

22- Lem’alar, s. 36.

23- Lem'alar, s. 38.

24- Sünuhat, s. 56.

25- Suna Kili ve A. Şeref Gözübüyük, Türk Anayasa Metinleri, Ankara, Türkiye İş Bankası Yayınları, 1985.

26- Hutbe-i Şamiye, s. 93.

27- İslam anayasası hakkında ayrıntılı bir çalışma için bkz. Ahmet Akgündüz, Eski Anayasa Hukukumuz ve İslam Anayasası, İstanbul-1997.

28- Divan-ı Harb-i Örfi, s. 21.

29- Lem'alar, s. 36.

30- Ayrıntılı bilgi için bkz. Mustafa Erdoğan, Avrupa Birliği Anayasalarında Devletin Temel Nitelikleri;
<http://ogrenci.hacettepe.edu.tr/~b0122202/Inetpub/wwwroot/hukuk/avrupabirligi/abanayasalarindadevletintemelniteligi.htm>

31- Ayrıntılı bilgi için bkz. Mustafa Erdoğan, Avrupa Birliği Anayasalarında Devletin Temel Nitelikleri;
<http://ogrenci.hacettepe.edu.tr/~b0122202/Inetpub/wwwroot/hukuk/avrupabirligi/abanayasalarindadevletintemelniteligi.htm>

32- Divan-ı Harb-i Örfi, s. 69.

33- Tarihçe-i Hayat, s. 73.

34- Münazarat, s. 54.

35- Münazarat, s. 46-47.

36- Tarihçe-i Hayat, s. 73.

37- Münazarat, s. 38-39.

38- Divan-ı Harb-i Örfi, s. 20.

39- Kastamonu Lahikası, s. 51.

40- Şualar, s. 513.

41- Mesnevi-i Nuriye, s. 87.

42- Tarihçe-i Hayat, s. 130.

43- Tarihçe-i Hayat, s. 129.

44- Asa-yı Musa, s. 141.

45- Tarihçe-i Hayat, s. 220.

46- Tarihçe-i Hayat, s. 221.

47- Şualar, s. 332.

48- Mektubat, s. 314.

- 49- Şualar, s. 250.
- 50- Emirdağ Lahikası, s. 191.
- 51- Asa-yı Musa, s. 79.
- 52- Asa-yı Musa, s. 79.
- 53- Asa-yı Musa, s. 80.
- 54- Tarihçe-i Hayat, s. 204.
- 55- Şualar, s. 318.
- 56- Şualar, s. 514.
- 57- Tarihçe-i Hayat, s. 354.
- 58- Şualar, s. 275.
- 59- Emirdağ Lahikası, s. 451.
- 60- Tarihçe-i Hayat, s. 195.
- 61- Lem'alar, s. 107.
- 62- Şualar, s. 311.
- 63- Kastamonu Lahikası, s. 101.
- 64- Emirdağ Lahikası, s. 27.
- 65- Tarihçe-i Hayat, s. 194.
- 66- Emirdağ Lahikası, s. 320.
- 67- Emirdağ Lahikası, s. 310.
- 68- Tarihçe-i Hayat, s. 212.
- 69- Tarihçe-i Hayat, s. 597.
- 70- Emirdağ Lahikası, s. 319.
- 71- Tarihçe-i Hayat, s. 553.
- 72- Emirdağ Lahikası, s. 297.
- 73- Emirdağ Lahikası, s. 321.
- 74- Emirdağ Lahikası, s. 387.
- 75- Emirdağ Lahikası, s. 405.
- 76- Sözler, s. 231.
- 77- Kastamonu Lahikası, s. 145.

78- Emirdağ Lahikası, s. 232.

79- Emirdağ Lahikası, s. 386.

80- Mektubat, s. 426.

Köprü Dergisi